

KONDOR BÉLA KIÁLLÍTÁSA

(1965. AUGUSZTUS, ERNST MŰZEUM)

Kondor Béla festőművész neve nem ismeretlen a hazai közönség előtt. Sokan találkoztak emlékezetes kiállításával: 1959-ben a budapesti Fényes Adolf Teremben, 1964-ben pedig Székesfehérvárott, Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Esztergomban és a Dürer Teremben.

Ki ez a fiatal 34 éves mester, akinek művészetét a vidéki kiállítások után most ismerhette meg teljes egészében ezen az Ernst Múzeum-i kiállításon a közönség? Életrajza „szabályos” művészpályáról árulkodik. 1931 február 17-én született Pestlőrincen. A középiskola befejezése után két évig a Ganz Hajógyárban dolgozott. 1951-ben iratkozott be a Budapesti Képzőművészeti Főiskolára, s 1956-ban kapta meg diplomáját. Diplomamunkája: Dózsa György parasztháborújával foglalkozó rézkarc sorozat. 1957-ben Párizsban járt tanulmányúton. 1954 óta szerepel kiállításokon. Már említett hazai kiállításain kívül külföldön is számos alkalommal mutatta meg műveit: 1958-ban a luganói nemzetközi grafikai kiállításon, 1963-ban a párizsi Fialatok Biennaléján. 1964 őszén a tokiói IV. Nemzetközi Grafikai Biennalén nyert díjat, ugyanebben az évben a jugoszláviai Suboticán rendeztek grafikai műveiből kiállítást. Derkovits-ösztöndíjban részesült; 1965-ben munkásságát Munkácsy-díjjal jutalmazták.

A katalógusok szűkszavú ismertetései ennyit árulnak el a látogatónak Kondor Béláról. A többit a művek mondják el mindenkinek, aki vallatja őket, aki meg akar ismerkedni velük és rajtuk keresztül alkotójukkal.

Könnyű és nehéz egyszerre ez az ismerkedés. Könnyű, mert Kondor előtt nincs lehetetlen. Tökéletesen birtokában van a művészet összes fogásainak. Mindent le tud rajzolni, mindent le tud festeni. A ceruza és a karcolótű ugyanolyan csodálatos biztonsággal jár kezében, mint az ecset, s a bonyolult grafikai technikák, a mo-notípa, a litográfia ugyanilyen közel állnak hozzá. Nem küzd ő sem, s nem kell küzdenünk nekünk sem a kifejezés bizonytalanságával. Egyértelműen beszél, helyén van minden vonal, minden festékszempce.

És mégis nehéz feladat Kondor Béla művészetének magvához hozzáférkőzni. Nehéz, mert a tiszta, világos, zseniális készségek csak eszközök az ő kezében. Eszközök, amelyek egy mélységesen felelős és intellektuális mondanivalót hordoznak. A manuális tökéletesség soha nem elégítette ki Kondor Bélát. Számára a mester-ségbeli tudás csak eszköz, hogy szabadon, nehézségek nélkül mondhassa el csapongó gondolatait a világról, az életről, önmagáról.

Ez a hallatlan, fantasztikus gondolatgazdagság az, ami legfőképpen jellemzi az ő művészetét. Mindenről van véleménye, mindent közölni akar, csapongva, nem törődve a „szabályos” kompozíció kötöttségeivel. Egy-egy grafikai lapja ellentétes részletek tömegéből áll össze. Drámai ostromain a véres harc idilli jelenetekkel váltakozik. Az ostromlott vár ablakában egymásba feledkező szerelmespár akt-figurája jelenik meg, s a harc ábrázolása az intellektuális infantilizmus fintoraival keveredik. Komoly ez az ostrom? Nem játszanak ezek az emberek, akik a rajzokon nyüzsögnek? Vegyük komolyan a drámaiságot, amikor a kompozíció (Ostrom, 1963) egyik sarkában a kavargó tömeg közepén kiemelkedő kézben elsülő revolver golyója megáll a levegőben, s a fölé írt „Bum-bum” egy hancúrozó gyerek fintorával és logikájával fogja meg a „cselekményt” és készlet mosolyra? Vagy „érthető”, hogy mit keres az Ostrom öldöklő képei mellett az idilli táj: tenger hajóval, kis csónakkal – mintha egy XVII. századi holland metszeten látnánk? Aligha, ha mindent a szűk akadémikus oksággal mér valaki, „mesét”, „érthető cselekményt” keres és nem felrajzó s formát öltött gondolatokat lát a kompozíció részleteiben. S ami a legcsodálatosabb: a lapok nem esnek szét kicsiny részecskékre, hanem egységesek, mint egy szimfónia.

De Kondor szűkszavú, ha a téma úgy kívánja. 1963-ban készült Csata című rajza drámai feszültségű kompozíció. Benne lüktet az öldöklő küzdelem egész dísz-harmóniája, pedig pusztán szimbolikussá szűkült eszközökkel dolgozik. Egy üvöltő löfeje, egy háromszög alakú arctörődék, görcsösen markoló kezek, s egy ecsettel festett piros folt az, amit a képen láthatunk, s mégis előttünk van a küzdelem és a halál a maga teljességével és brutalitásával.

A másik nagy élmény, amely mindenkit megérint: a találkozás Kondor Béla festményeivel. Eddig csak néhányat ismertünk közülük, főleg az újabbakat, amelyek tavalyi kiállításain láthattunk. Most felfedezhettük magunknak Kondor Béla,

a grafikus mellett, Kondort, a festőt is. Felmérhetjük korszakait, fejlődését a fiatalkori: 1955–57-es, még — bizonyos mértékig — mesterei hatása alatt álló képei az új saját nyelven szóló alkotásokig. Az első művek: a Női fej (1955), az Angyalpár (1957), a Kék táj, és a Gyermekekjátékok (1957), még a konstruktív szerepű erőteljes kontúrok rendező korlátjai közé vannak szorítva. A mondanivaló azonban szétfeszíti a megszokottat, a hagyományost. Az Ezekiel és a Forradalom anyala (1959) már megbontja a klasszikus szépségű vonalak és színek rendjét, és egy új rend, egy új kifejezés kiteljesedését mutatja. Az Ezekiel arc mellett megjelenő izgatott vonalú profilkok a vívódó keresés dokumentumai. Más irányban bontakozik a Forradalom anyala. A fehér ágyú sziluettek fölé magasodó vörös szárnyas, klasszikus szépségű nőalak a kezében tartott gyermekkel József Attila szabadságvízióinak képzőművészeti párja.

Átalakul Kondor konstruktivizmusa is. „Mégszüntetve megtartja” régi eredményeit, és ez a tudás beépül az új festményekbe, amelyek a keresett és megtalált új rend szépségét hirdetik: Építkezés (1963), Férfi konstrukcióval (1964).

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében fogantak „repülőgépes” konstrukciói is, például a Régi repülőgép (1961). A Bleriot emlékére (1964) már más területekre is elvezet. Az ikonok világa, az arany alapról harsogó pompás színek megfogták Kondor képzeletét, és a régi stílus új életre kelt festészetében. A Gvilkos (1959), a Savonarola (1962), a Szerb Krisztus (1962) és a költői szépségű Darázs király (1963) talán a legszebb darabok ebből a sorozatból.

Mély gondolati tartalom feszíti ezeket a kompozíciókat, amely új és új formákat szül, új és új szimbólumokkal rendet teremt önmaga kifejezésére.

Szürrealista ezek szerint Kondor Béla? Műveiben a realitás birodalmának határai kiterjednek. A szürrealizmussal, mint stílusáramlattal, csak annyiban közös, hogy a szabad asszociációt végeredményben mindketten felhasználják az alkotásban. A cél és az elért eredmény teljesen más. Kondor humánuma néha hancúrozó játékoságú, de mindig mély felelősségérzettől áthatott művei, amelyek az emberség nevében kéri számon a szépet és a jót, távol áll a szürrealizmusban alapvető horror-élménytől. Művészi és emberereje egyaránt túlmutat egy meghatározott stílus keretein, és ha megpróbálnánk beleprézelni egy skatulya Prokrusztesz-ágyába, pontosan a maradna ki belőle, ami nagy és vonzó az ő művészetében.

Természetesen vannak rokonai Kondor művészetének is. Hieronymus Bosch, az ikonok. Picasso művészete nélkül az övé sem lehetne olyan, mint amilyené alakult. Elődei formavilágának részleteit azonban ne keressük festményein és grafikáin. Mindegyiket megtaláljuk, de átalakítva, megemészítve, beépítve ennek az új, egyéni hangú műnek a szerkezetébe. A rokonságot nem a közvetlen formai, hanem a magatartásbeli hasonlóságuk adja: a keresés, a kifejezés akarata. Így rokonai Kondornak az írók is: Dante, Blake és a mai kortársak. A gondolkodók, újítók és forradalmárok művészetének folytatója ő, aki azért keres új formát, hogy látomását, gondolatait láthatóvá tegye, elmondja mindenkinek a maga esz-közeivel.

Kortársaink között stílus- és iskolateremtő erejű az ő művészete, amelynek sodró, elementáris ereje magával ragad, új és új csúcok felé visz. Kondor nem megállapodott klasszikus, hanem alkotó, küzdő ember, akinek művészetében a „küzdő ember” legalább olyan hangsúlyal szerepel, mint az „alkotó”. Harca már nem a „hogyan”, hanem a „mit” területén dől el — az élet, a humánus javára.

HORVÁTH GYÖRGY

RÉSZLET A BARTÓK-IKONOGRÁFIÁBÓL — SZABÓ IVÁN BARTÓK-PLAKETTJE

Bartók Béláról már életében, különösen pedig halála után számos portré készült. A portrékon kívül egyes műveinek, főleg a Cantata Profana-nak képzőművészeti megfogalmazásával is találkozunk. Sőt van olyan mű, amely függetlenül ezektől, Bartók egész zenéjének, illetve az abból áradó élménykomplexumnak tükrözésére törekszik.

A művek keletkezésének oka legtöbb esetben az a tisztelet, amelyet a képzőművészek Bartók iránt éreznek. Bizonyos vonatkozásban állásfoglalást is jelentenek, különösen a még életében elkészültek. Elég néhány példa. Vedródi Vogyeráczy István, aki Bartókot 1904-ben, romantikus zenei korszakának csúcán festette meg, egy fennmaradt levelében így ír: „szeretem, megbecsülöm Bartók muzsikáját, amely